

Teadlased lahendavad pakilisi probleeme

Tarmo Soomere

Prantslased on kindlad, et teaduste akadeemiate ülesanne on kahetine: arendada teadust ja toetada oma riiki.

Mõlema jaoks on tarvis kõikvõimalike erialade ja valdkondade tundjaid. Et kogu maailma teadmine oleks meil esindatud. Et teadmised liiguksid nii mujalt kohalikku kogukonda kui ka siit laia maailma. Et siin loodud uus teadmine läbiks kvaliteedikontrolli ja jõuaks maailma iga otsani.

Kogu maailma teadmise kvintessents peab olema laual, kui tehakse olulisi otsuseid. Selle olemasolu ei taga, et otsused oleksid perfektsed. Eriti siis, kui tahame tulevikku muuta.

Kolmkümmend aastat tagasi teadsime, kus on liidrid ja mida on tarvis teha, et neile järele jõuda. Siis oli vajalik ja võimalik jätta vahele terveid formatsioone ja hakata üles ehitama teadmise viimasel sõnal põhinevaid uusi lahendusi. Nüüd oleme jõudnud omaaegsetele liidritele kannule. Nüüd ei tea ei nemad ega meie, mis suunas või tempos on õige joosta. Sellest ka turbulents arvestatavas osas sellest maailmast, mida oleme pidanud demokraatia kantsiks. Moes on faktides kahtlemine ja väärtuste vaidlustamine, samas panused on kõrged, aega napib ja ühiskonna vajadused ulatuvad palju kaugemale sellest, mida klassikaline teaduse mudel suudab pakkuda. Nii on laiapõhjaline teadmine vajalikum kui kunagi varem.

Selles kontekstis saab järjest olulisemaks tugevate isiksuste panus. Teaduste akadeemia rakendab ja raamistab seda mitmel moel. Eelkõige koondades tervikuks akadeemikute kui eri valdkondade ja ajastute teadmiste konsolideerijate pingutused, katsudes vähendada riski, et valitud suund ei pruugi olla perfektne ning täites akadeemia tuumikülesannet Karl Rebase sõnastuses: välistada otsused, mis kindlasti lõpevad krahhiga.

Anto Raukas visandas võrdpildi akadeemiku eripärast nii: kui professor on oma valdkonna tippteadlane, siis akadeemik on üldkultuuriline nähtus. Muidugi ei ole akadeemikute vaade maailmale perfektne. Nemadki eksivad. Neid eristab pigem see, et akadeemikud eksivad häirivalt harva. Selle taga on valiku süsteem. Akadeemikuks ei sünnita ega kandideerita. Selleks kasvatakse. Akadeemia valib oma liikmed kogu ülejäänud eluks vaid nende seast, keda teised väljastpoolt akadeemiat soovivad. Akadeemik olla on kohustus, mitte privileeg või autahvel.

Enamasti väärrib akadeemikute panus ühiskonna arengusse või selle arengule vundamendi ehitamisse meenutamist rohkem, kui nekroloogis või ajaloolises ülevaates. Juba Isaac Newton teadis, et suurkujude õlgadelt näeme kaugemale. Hea on teada, kelle õlgadel seisavad need, kes praegu näevad teistest kaugemale. Üks neist on akadeemik Mihhail Bronštein, kes saanuks sel nädalal 102-aastaseks ja kelle nimelised preemiad meenutavad tema panust majandusteaduse arengusse ja Eesti taasiseseisvumisse. Nende läbi tunnustatakse nii Eesti majandusteadlaste teoreetilisi arendusi kui ka nende edukaid rakendusi.

Inimeste käitumine ei ole sageli ratsionaalne või loogikale taandatav. Arnold Joseph Toynbee meelet on ühiskonna koostisosad mitte niivõrd inimesed,

kuivõrd suhted nende vahel. Need on alati olnud keerukad ja mitte alati tulevikku vaatavad. Kultuurid puhkevad õitsele siis, kui tänastele küsimustele antakse vastused homse jaoks, jätkas Toynbee. Kultuurid pudenevad tolmuks, kui tänastele probleemidele antakse vastused, mis sobinuks eile. Need järeldused jäävad kehtima ka siis, kui sõna kultuur asendada sõnaga majandus või isegi sõnaga innovatsioon.

Majandusteadus toimib teise loogika alusel kui näiteks matemaatika. Matemaatiliste tehete tulemus enamasti, näiteks liitmisel või korrutamisel, ei sõltu liidetavate järjekorrast. Majandusega on teisiti. Maaja Vadi ja Priit Vahter näitasid, et innovatsiooni edukus sõltub tohutult sellest, mis järjekorras asju teha. Sellest sõltub nii tulemuslikkus kui ka see, mida ja kui palju õpitakse. Vahel vist peabki nii olema, teavad nad, et ebaõnnestumine õpetab rohkem kui õnnestumine ja õigel ajal loobumine ehk tark katkestamine on rohkem väärt kui iga hinna eest edasi punnitamine.

Matemaatika oskab välja arvutada, kui suur on mingi tulemuse võimalik viga ehk ebamäärasus. Natalia Levenko selgitas, et majandusteadus peab elama koos määramatuse ja ebakindlusega. Majapidamised peavad sellega hakkama saama, vajadusel säästurežiimile lülitudes. Mõistetav, et nii kommertspangad kui ka keskpangad tahavad sellistest asjadest rohkem teada.

Selles mõttes on (majandus)haridus imetlusväärne. Hea on siiski meenutada, et paljusid asju, mida tõesti tasub teada, ei saa õpetada. Küll aga saab neid uurida, läbi tunnetada ja teistele rääkida. Akadeemia ülesanne on sellised üles otsida ja rambivalgusesse tuua.

[Ilmunud ajalehes Postimees 25. jaanuaril 2025](#)

TEADLASE PILGUGA

samuti *raamatunabk* 'paber', *raamatukoor* 'raamatukaas', *raamatukandja* 'käskjalg', *raamatusepp* '

raamatukõitja' jms.

Sõna *raamat* jõudis soome keelde nähtavasti hiljem kui eesti ja liivi keelde, seda on peetud soome keeles ka eesti laensõnaks, seal jäi raamatut tähistama vanem omasõna *kirja*. Samas kirjakeele mõiste kujunemisel on näha keelte vahel vastupidist mõjusuunda, põhjast lõunasse. Eesti kirjakeel kui kindla kirjaviisi ja vormitraditsiooniga kirjalik keelekasutusviis hakkas ilmselt kujunema juba enne reformatiooni, kuid oma edasisel arenguteel oli see mõjutatud eelkõige baltisaksa ja alates 19. sajandist ka soome kirjakeele arengutest. Soome keeles saab sõna *kirjakieli* tõlgendada ka kui raamatukeelt. Eesti sõnaraamatutesse jõudis *raamatukeel* omaette märksõnana alles 20. sajandi esimesel poolel, kui arutelud kirjakeele olemuse ja arendamise üle olid täies hoos. *Raamatukeel* ongi jäänud kitsama tähendusega, harvem pruugitud sõnaks, selle all võidakse mõelda tavakeelele vastanduvat nn raamatulikku keelekasutust, kuid omakeelne raamat ja kirjasõna on sajandite jooksul saanud eestluse keskseks alustalaks.

Põguski eesti raamatu ja kirjakeele juurte otsimise katse näitab, et neid juuri ja lätteid on leida nii idast kui läänest, nii lõuna kui ka põhja poolt. Eri suundadest ja eri aegadel kultuuri ja keelt vorminud mõjutused on aga põimunud terviklikuks eesti raamatu ja kirjakeele looks, seda tänu paljude põlvkondade haritlastele, kes on andnud oma parima eestikeelse kirjasõna heaks.

[Ilmunud ajalehes Postimees 18. jaanuaril 2025](#)